

Biesiada z Mistrzami!

Mikołaj Kopernik
Jerzy Nowosielski
Aleksander Fredro
Edmund Strzelecki
Wisława Szymborska
Włodzimierz Przerwa Tetmajer
Jan Matejko

Interdyscyplinarny konkurs inspiracji twórczością i dokonaniem Patronów Roku 2023

październik - grudzień 2023

zgłoszenia - email: egida.lanckorona@gmail.com

Projekt realizowany przez stowarzyszenie Egida - Przyjaciele Muzeum w Lanckoronie, przy współpracy z GOK w Lanckoronie i wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego

MAŁOPOLSKA

Patroni Roku 2023

100 rocznica urodzin Jerzego Nowosielskiego

100. rocznica urodzin Wisławy Szymborskiej

100. rocznica śmierci Włodzimierza Przerwy-Tetmajera

130. rocznica śmierci i 185. rocznica urodzin Jana Matejki

150. rocznica śmierci Pawła Edmunda Strzeleckiego

230. rocznica urodzin Aleksandra Fredry

550. rocznica urodzin Mikołaja Kopernika i 480. rocznica wydania

jego rewolucyjnego dzieła „O obrotach”

Jerzy Nowosielski – urodził się 7 stycznia 1923 r. w Krakowie, zmarł również w Krakowie 21 lutego 2011 roku. Przeżył 88 lat.

Mówiono o nim, że jest malarzem dwujęzycznym. W swoich dziełach połączył awangardowe kierunki malarstwa z bizantyńsko-ruską i wczesnochrześcijańską tradycją ikony. *Właściwie całe jego malarstwo, zarówno sakralne, jak i świeckie (a ta granica u niego jest przedziwnie zatarta) stanowi syntezę tych dwóch nurtów* – mówił o nim prof. Michał Janocha. Jerzy Nowosielski powtarzał, że *cała dobra sztuka jest święta*.

Obydwa te nurty wynikają z jego korzeni: jego ojciec był Łemkiem, grekokatolikiem, a matka rzymską katoliczką. Ochrzczony został w cerkwi grekokatolickiej. Uczęszczał do Gimnazjum ojców Pijarów, a następnie do Gimnazjum im. Stefana Batorego we Lwowie. Wychowany został w duchu grekokatolickim. Fascynował go chór cerkiewny. We Lwowie w Muzeum Ukraińskim poznał sztukę ikony i zafascynował się nią. O jego duchowości zadecydowała wizyta w Ławrze Poczajowskiej, gdzie pielgrzymował wraz z ojcem. Była wojna. Rodzina znów przeniosiła się do Krakowa, a Nowosielski podjął studia na okupacyjnej wyższej szkole artystycznej (jedyna humanistyczna uczelnia dostępna Polakom). Tu zetknął się z wybitnymi artystami, którzy później będą kształtowali polską sztukę, skupionymi wokół Tadeusza Kantora.

Portret Jerzego Nowosielskiego autorstwa Zbigniewa Kresowatego

Autoportret 1977

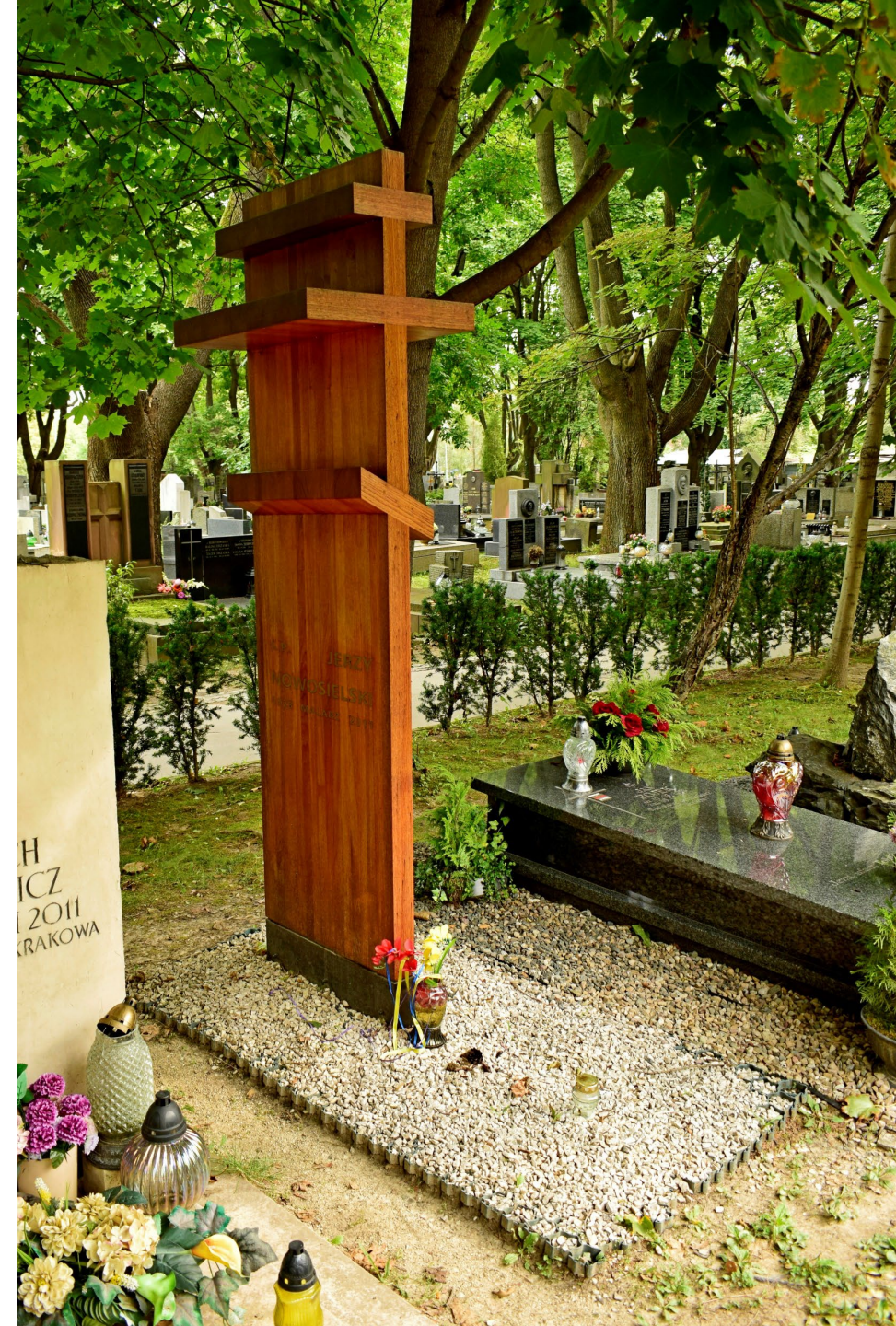
Jerzy Nowosielski. Fot. PAP J. Bednarczyk

Przerażały go okrucieństwa wojny. Nie chciał brać w niej udziału. Pod koniec wojny wstąpił do klasztoru prawosławnego, gdzie przebywał około roku. Później wrócił do Krakowa – stracił wiarę. Było to dla niego bolesne doświadczenie. Później mówił: *Sądzę, że doświadczenie ateizmu jest najbardziej podstawowym doświadczeniem metafizycznym świadomości ludzkiej. Dlatego wielu teologów uważa, że prawdziwy ateizm jest najkrótszą drogą do Boga.*

Po wojnie wstąpił na ASP w Krakowie. Fascynacja sztuką o bizantyjskich korzeniach towarzyszyła mu przez całe życie. Jednocześnie bardzo inspirowały go różne kierunki sztuki współczesnej.

Stalinowskie lata Nowosielski spędził w Łodzi, gdzie pracował jako urzędnik w Państwowej Dyrekcji Teatrów Lalek, projektując sporadycznie scenografię. W tym czasie zaczęła się także największa artystyczna przygoda jego życia: monumentalne malarstwo sakralne, ich wystrój, polichromie.

Od 1956 roku pracował w łódzkiej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych jako pedagog, a w 1962 roku wrócił jako profesor na ASP do Krakowa, gdzie przeprowadził się wraz z żoną po 12 latach „łódzkiej emigracji”. Od 1993 roku prowadził pracownię na Wydziale Malarstwa, *kochany przez studentów i cieszący się środowisku akademickim niezwykle autorytetem* – jak napisze znawczyni jego twórczości Krystyna Czerni.

Był laureatem wielu prestiżowych nagród w Polsce i za granicą. Jego prace wystawiane były w wielu krajach i należą do cennych skarbów światowego dziedzictwa.

Ostatnim przyznanym malarzowi zaszczytem jest tytuł *doctora honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego, z okazji jubileuszu 600-lecia uczelni.

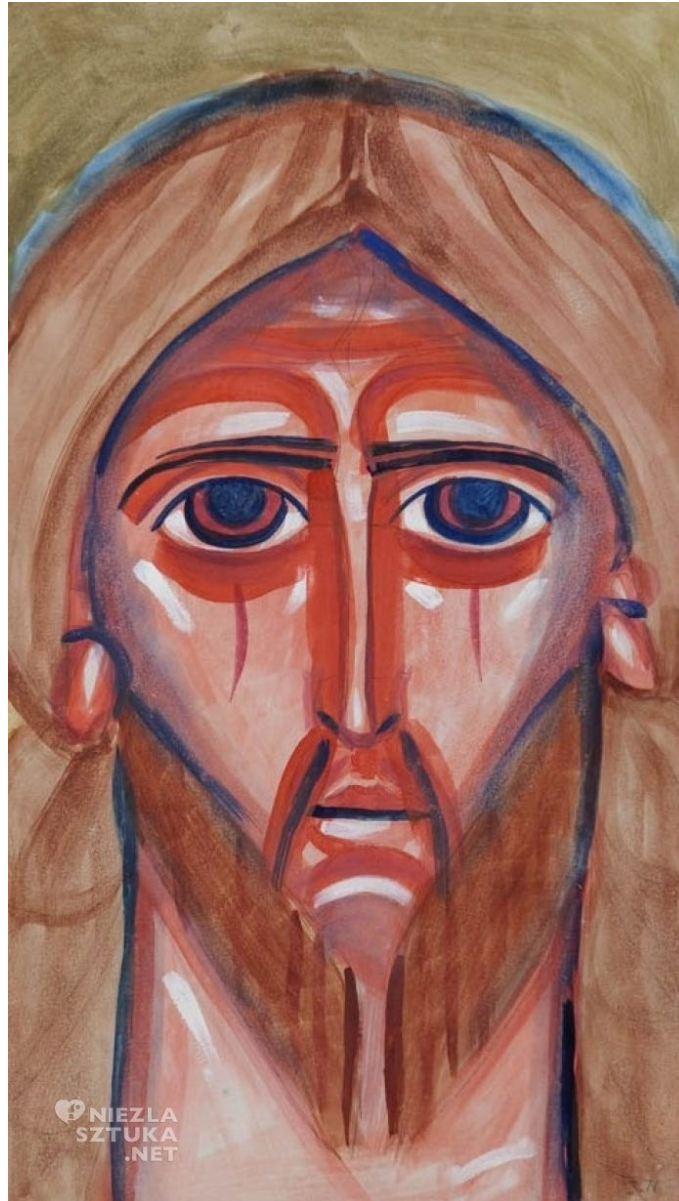
W 1996 Jerzy wspólnie z żoną Zofią założył Fundację Nowosielskich, której celem było wspieranie wybitnych osiągnięć kultury polskiej poprzez przyznawanie stypendiów i dorocznych nagród.

Jerzy Nowosielski zmarł 21 lutego 2011 roku w Krakowie. Został pochowany 26 lutego 2011 roku w Alei Zasłużonych na cmentarzu Rakowickim.

Jerzy Nowosielski - Ikony

Przemienienie Pańskie

Chrystus Pantokrator

Anastasis (Zmartwychwstanie)

Wschód słońca w Bieszczadach

Jerzy Nowosielski - pejzaże

Pejzaż z cerkiewką

Ulica

Jerzy Nowosielski - portrety

Mężczyzna z gitarą

Kobieta z lusterkiem

Portret skrzypaczki

Wisława Szymborska to jedna z najbardziej znanych polskich poetek.

Urodzona 2 lipca 1923 roku pod Kórnikami, od 1929 roku mieszkała w Krakowie. Bibliografia Szymborskiej – wraz z publikacjami listów, wydaniem specjalnymi jej utworów, wyborami wierszy, felietonami oraz innymi tekstami – liczy obecnie kilkadziesiąt pozycji. Za życia poetki ukazało się dwanaście tomów jej poezji. Pośmiertnie, w roku 2012, wydano niedokończony tom „Wystarczy”, a dwa lata później „Czarną piosenkę”, która miała być debiutem poetki.

W 1996 roku Wisława Szymborska otrzymała literacką Nagrodę Nobla za – jak brzmiało uzasadnienie Akademii Szwedzkiej – *poezję, która z ironiczną precyzją pozwala historycznemu i biologicznemu kontekstowi wyjść na światło w fragmentach ludzkiej rzeczywistości. (...) W Wisławie Szymborskiej Szwedzka Akademia chce uhonorować przedstawicielkę niezwyklej czystości i siły poetyckiego spojrzenia. Poezji jako odpowiedzi na życie, sposobu na życie, pracy nad słowem jako myślą i wrażliwością.*

W 1996 roku za swoją twórczość otrzymała nagrodę literacką Nobla. Jej twórczość spotyka się wciąż z żywym odbiorem zarówno w Polsce, jak i za granicą.

Szyborska-poetka fascynuje czytelników na całym świecie – stała się ambasadorką polskiej kultury za granicą. Jej wiersze zostały przetłumaczone na ponad czterdzieści języków. W Stanach Zjednoczonych wybór wierszy Noblistki w przekładzie Stanisława Barańczaka i Clare Cavanagh pt. *View with a Grain of Sand* rozszedł się w nakładzie 120 tysięcy egzemplarzy. Niemniej popularna jest jej poezja w tłumaczeniu na język niemiecki w znakomitych przekładach Karla Dedeciusa, czy szwedzkim w tłumaczeniu Andersa Bodegård. Szczególną popularnością Szymborska cieszyła – i wciąż cieszy – we Włoszech, gdzie na spotkania z nią przychodziły setki czytelników, a młodzi Włosi traktują ją jako poetkę własnego pokolenia.

Nie lubiła być w centrum zainteresowania, unikała rozgłosu, mediów. Życie spletało jej jednak nie lada niespodziankę. Jak zwykł mówić jej sekretarz Michał Rusinek: *była skromną poetką, która została uhonorowana najważniejszą nagrodą literacką na świecie.*

Portret kobiety

Musi być do wyboru,
Zmieniać się, żeby tylko nic się nie zmieniło.
To łatwe, niemożliwe, trudne, warte próby.
Oczy ma, jeśli trzeba, raz modre, raz szare,
czarne, wesole, bez powodu pełne łez.
Śpi z nim jak pierwsza z brzegu, jedyna na świecie.
Urodzi mu czworo dzieci, żadnych dzieci, jedno.
Naiwna, ale najlepiej doradzi.
Słaba, ale udźwignie.
Nie ma głowy na karku, to będzie ją miała.
Czyta Jaspersa i pisma kobiece.
Nie wie po co ta śrubka i zbuduje most.
Młoda, jak zwykle młoda, ciągle jeszcze młoda.
Trzyma w rękach wróbelka ze złamanym skrzydłem,
własne pieniądze na podróż daleką i długą,
tasak do mięsa, kompres i kieliszek czystej.
Dokąd tak biegnie, czy nie jest zmęczona.
Ależ nie, tylko trochę, bardzo, nic nie szkodzi.
Albo go kocha, albo się uparła.
Na dobre, na niedobre i na litość boską.

Do serca w niedzielę

Dziękuję ci, serce moje,
że nie marudzisz,
że się uwijasz bez pochlebstw,
bez nagrody, z wrodzonej pilności.

Masz siedemdziesiąt zasług
na minutę.
Każdy twój skurcz
jest jak zepchnięcie łodzi
na pełne morze
w podróż dookoła świata.

Dziękuję ci, serce moje,
że raz po raz
wyjmujesz mnie z całości
nawet we śnie osobną.

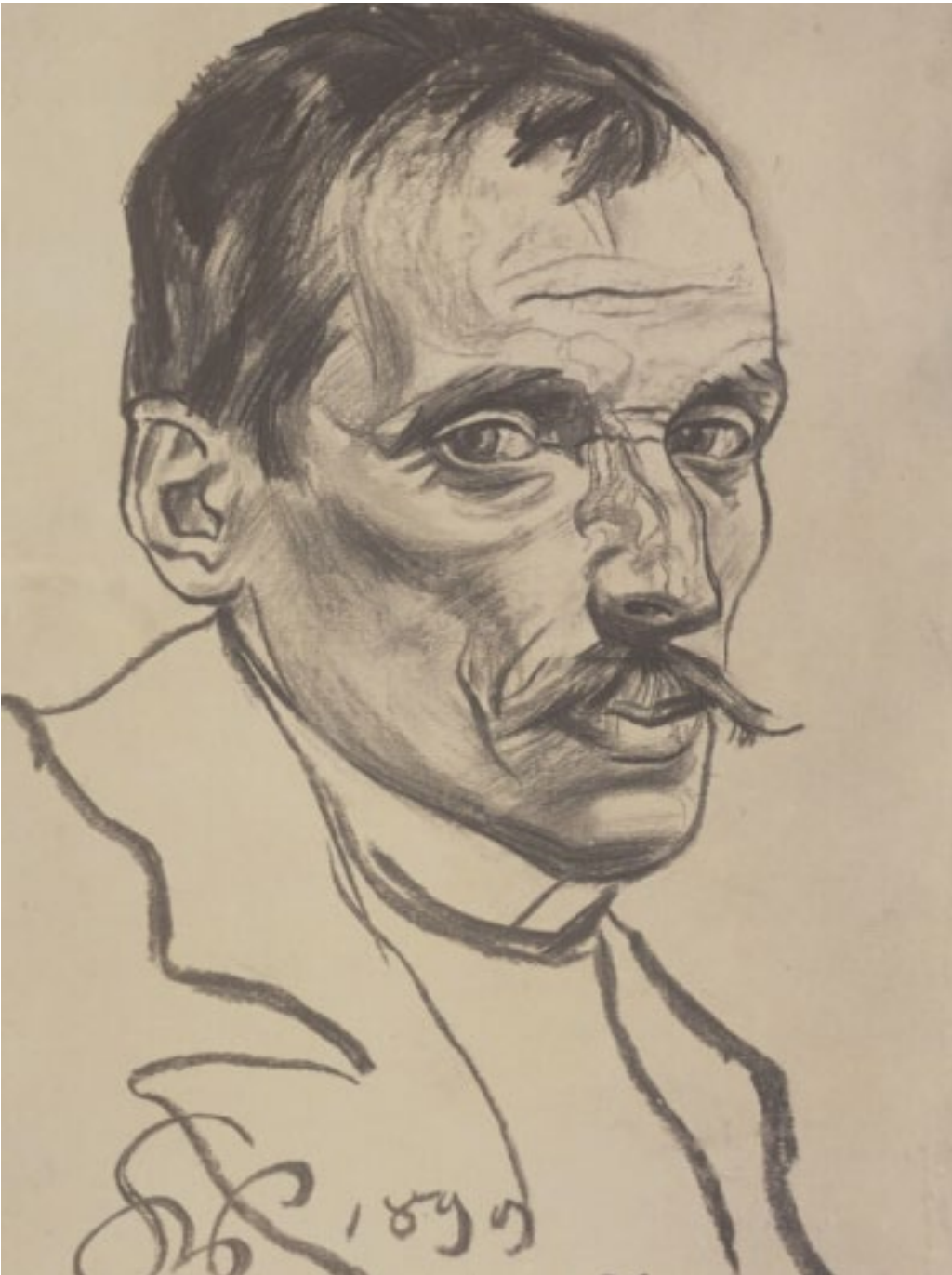
Dbasz, żebym nie prześniła się na wylot
na wylot,
do którego skrzydeł nie potrzeba.

Dziękuję ci, serce moje,
że obudziłam się znowu
i chociaż jest niedziela,
dzień odpoczynania,
pod żebrami
trwa zwykły przedświąteczny ruch.

Nagrobek

Tu leży staroświecka jak przecinek
autorka paru wierszy. Wieczny odpoczynek
raczyła dać jej ziemia, pomimo że trup
nie należał do żadnej z literackich grup.
Ale też nic lepszego nie ma na mogile
oprócz tej rymowanki, łopianu i sowy.
Przechodniu, wyjmij z teczki mózg elektronowy
i nad losem Szymborskiej podumaj przez chwilę.

Włodzimierz Przerwa-Tetmajer - polski malarz i grafik, jeden z czołowych przedstawicieli Młodej Polski; polityk (działacz ludowy i niepodległościowy). Brat przyrodni poety Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Urodzony w 1861 roku w Harkłowej k. Nowego Targu, zmarł w 1923 w Krakowie.

Studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie, następnie w Wiedniu, Monachium i Paryżu oraz na Oddziale Kompozycyjnym w Krakowie, kierowanym aż do śmierci w 1893 roku przez Jana Matejkę. Malował głównie wiejskie sceny rodzajowe, a także pejzaże i portrety. Ważnym działem jego twórczości były polichromie o tematyce religijnej i narodowej.

W 1890 roku ożenił się z Anną Mikołajczykówną, córką chłopa z Bronowic, gdzie wspólnie zamieszkali. Częstym gościem Włodzimierza Tetmajera w Bronowicach był poeta Lucjan Rydel, który za żonę wybrał sobie siostrę Anny Tetmajerowej, Jadwigę Mikołajczykównę. Uroczystości weselne tej pary (20 listopada 1900 roku w domu Tetmajerów) uwiecznił Stanisław Wyspiański w *Weselu*; postać Gospodarza w *Weselu* to właśnie Tetmajer.

Włodzimierz Przerwa-Tetmajer, rys. Stanisław Wyspiański

Był aktywnym działaczem politycznym i niepodległościowym, żarliwym patriotą, członkiem Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie w 1894. W 1911 roku został posłem do parlamentu austriackiego z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego. W grudniu 1913 roku, w trakcie rozłamu w PSL opowiedział się po stronie orientacji solidarystycznej i niepodległościowej. Był współzałożycielem PSL „Piast”, a także współtwórcą „Strzelca”.

Wierzył głęboko w to, że lud jest największą siłą i że to w nim tkwi moc do odrodzenia narodu. Tetmajer w tych latach wojny zapisał się w pamięci współczesnych jako żarliwy patriota. Jego heroiczne wysiłki zmierzały w jednym kierunku i miały jasno wytyczony cel: niepodległość, pokój i bezpieczny byt człowieczeństwa.

Bardzo aktywny przez cały okres I wojny światowej, a także walki o jej granice. W czasie wojny polsko-bolszewickiej działał w Komitecie Obrony Państwa w Małopolsce Zachodniej. W 1921 r. założył w Polsce Instytut Narodowy, mający bronić spraw polskich na Pomorzu. Odznaczony został Krzyżem Odrodzenia Polski, pośmiertnie Krzyżem Niepodległości i Gwiazdą Górnośląską za udział w powstaniach.

Zmarł w grudniu 1923 r. Pochowany został na cmentarzu na Pasterniku w Bronowicach Wielkich.

Włodzimierz
Przerwa
Tetmajer

Sceny
rodzajowe

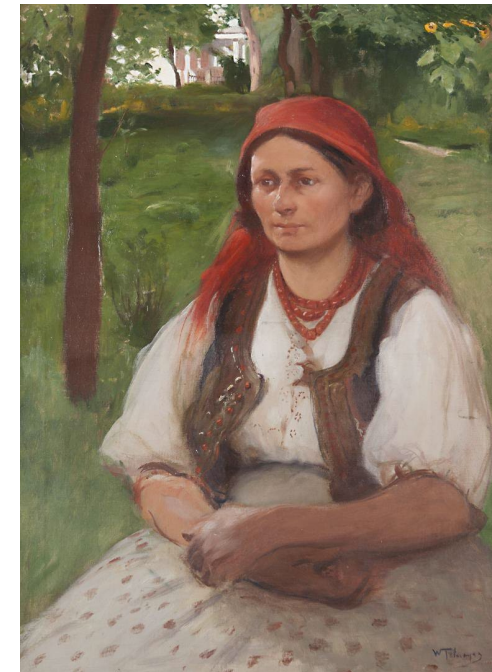
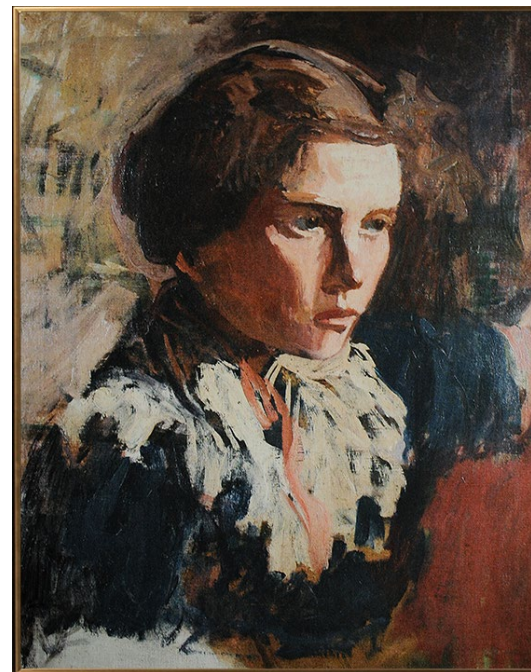
Łapanie dziewcząt / Święcone

Wesele w Bronowicah / Tańce w karczmie

Włodzimierz Przerwa Tetmajer Rodzina i portrety

Portret Zofii Parneńskiej / Portret żony artysty / Rodzina artysty

Rodzina na ganku dworu w Bronowicach / Obieranie ziemniaków

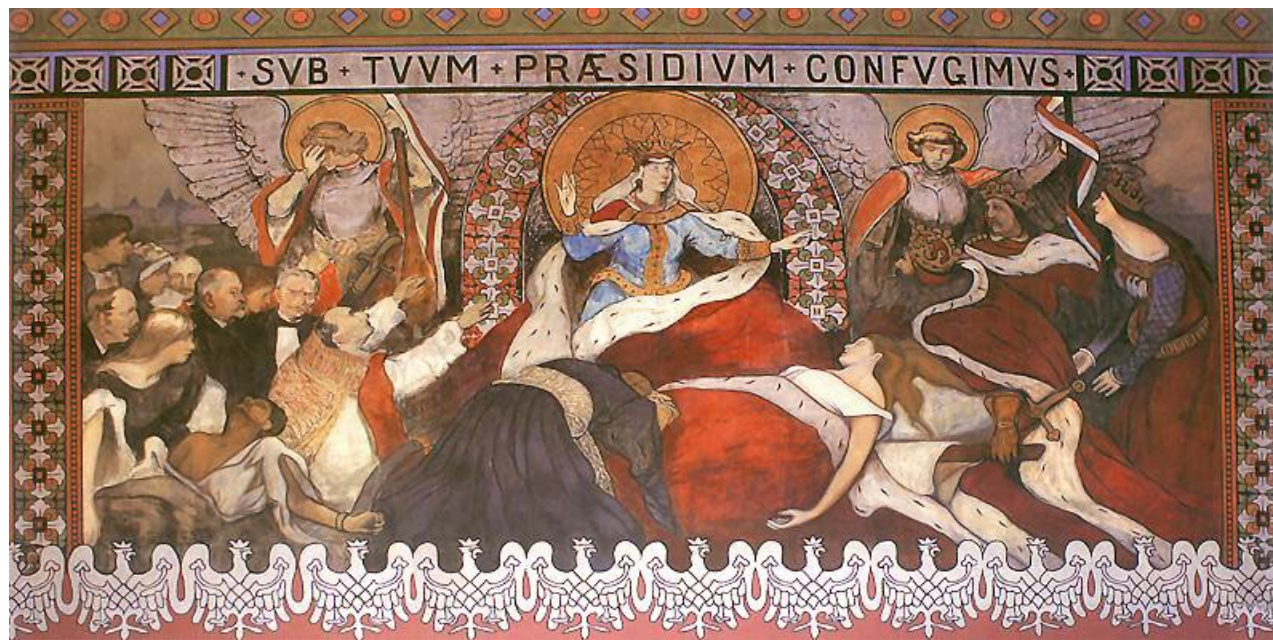
Włodzimierz Przerwa Tetmajer

Religijne i patriotyczne

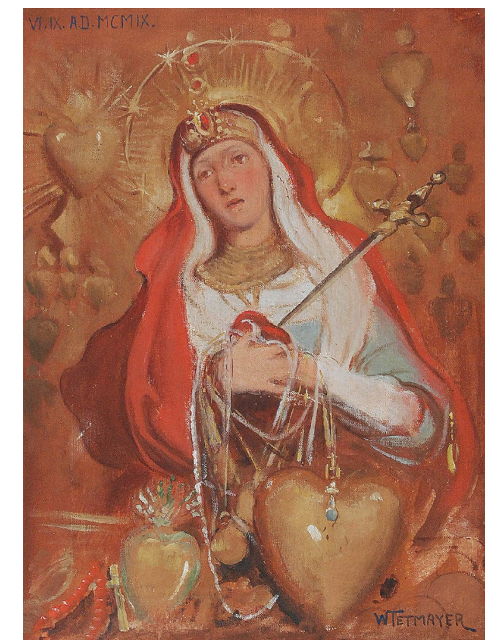
Polichromia w kaplicy św. Zofii na Wawelu – detal: Kazimierz Wielki i św. Jadwiga królowa

Matka Boska Częstochowska

Alegoria umarłej Polski

Matka Boska Bolesna

Jan Matejko – urodził się w 1838 r. w Krakowie zmarł tamże w r. 1893.

Był jednym z najwybitniejszych malarzy polskich. Już, jako młody człowiek został okrzyknięty jednym z najwybitniejszych twórców malarstwa historycznego w Europie.

Jego ojciec, nauczyciel muzyki, miał czeskie korzenie, zaś matka pochodziła z polsko-niemieckiej rodziny trudniącej się rymarstwem. Byli rodziną patriotyczną, zaangażowaną w działalność niepodległościową i tak został wychowany Jan. Jego starsi bracia brali udział w Wiośnie Ludów i powstaniu styczniowym.

Od dzieciństwa Jan wykazywał się dużym talentem plastycznym. Ojciec był przeciwny jego studiom, ale talent zwyciężył. Uczęszczał do krakowskiego Gimnazjum św. Anny, zaś w 1858 r. dzięki stypendium wyjechał na studia do Monachium. W 1864 r. powszechne uznanie zdobył obraz Matejki "Kazanie Skargi". Dochód z biletów na wystawę, gdzie prezentowano dzieło, artysta przekazał na pomoc sierotom. Sprzedaż obrazu umożliwiła mu w tym samym roku poślubienie Teodory Giebułtowskiej. Małżonkowie dochowali się piątce dzieci, a Teodora stała się muzą malarza, choć charakter miała paskudny i przysporzyła Janowi niejednej gorzkiej chwili. Jej rysy artysta nadał prawie wszystkim kobiecym postaciom na swoich obrazach.

Fotografia młodego Matejki

Finansowo też z początku nie powodziło mu się najlepiej. Dopiero gdy "Kazanie Skargi" oraz kolejny obraz malarza "Rejtan" zostały nagrodzone Złotym Medalem. W 1870 r. Matejko za obraz "Unia Lubelska" otrzymał francuską Legię Honorową. Jego sytuacja materialna bardzo się poprawiła. Przeniósł się wraz z rodziną do centrum Krakowa na ul. Floriańską. Objął także funkcję dyrektora krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Prowadził działalność dobroczynną, m.in. dofinansowywał budżet miasta, wspomagał biednych, przekazywał często obrazy na rzecz państwa lub organizował darmowe wystawy. Uczestniczył w ratowaniu zabytków Krakowa. Brał udział w pracach komisji nad stworzeniem ustawy o konserwacji zabytków oraz komisji konserwatorskich w czasie odnawiania ołtarza Wita Stwosza w kościele Mariackim (1867-69), restauracji budynku Sukiennic (1875-79), zamku na Wawelu (1886) oraz kościoła Mariackiego (1889), w którym sam malował polichromie.

Uczestniczył w pracach naukowo-badawczych, był autorem rysunków inwentaryzacyjnych w okresie otwierania grobów Kazimierza Wielkiego, królowej Jadwigi i kardynała Oleśnickiego w katedrze na Wawelu.

Jego uczniami byli m.in. znani przedstawiciele polskiego modernizmu Józef Mehoffer, Stanisław Wyspiański, Maurycy Gottlieb i Jacek Malczewski.

Autoportret Jana Matejki

Jan Matejko, Wernyhora

Swoją twórczość poświęcił opisywaniu glorii narodu polskiego, starając się podtrzymać ducha Rodaków po upadku kolejnych powstań. Był niezwykle pracowity i wytrwały – *Dziennie stał po 6-8 godzin na drabinie i malował te swoje olbrzymie obrazy* – podkreślała doktor Maria Przemycka-Zielińska, kustosz Dworu Matejki w Krzesławicach. – *A trzeba pamiętać, że miał zaledwie około 1,60 metra wzrostu. Poza tym całe życie był schorowany. Po 30. roku zapadł na wrzód żołądka. Leczył go profesor Dietl, ale Matejko nie słuchał lekarzy. To był człowiek, który tworzył nerwami. Wlewał w siebie litrami czarną kawę, odpalał papierosa od papierosa.* Od dzieciństwa miał też fatalny wzrok.

Był malarzem ale jednocześnie jednym z najlepiej wykształconych polskich historyków. Samodzielnie musiał docierać do źródeł kronik, studiować je, bowiem nie było wtedy tylu opracowań źródłowych, z których mógłby korzystać.

Jan Matejko pozostawił ogromną spuściznę artystyczną obejmującą ponad trzysta dzieł olejnych, kilkaset rysunków i szkiców, w tym "Poczet królów i książąt polskich" czy "Ubiory polskie" - album składający się z dziesięciu tablic litograficznych, na których przedstawił wygląd polskich strojów na przekroju wieków i różnych klas społecznych.

Zmarł po krwotoku 31 października 1893 r. w wieku 55 lat.

Jan Matejko, Bitwa pod Grunwaldem

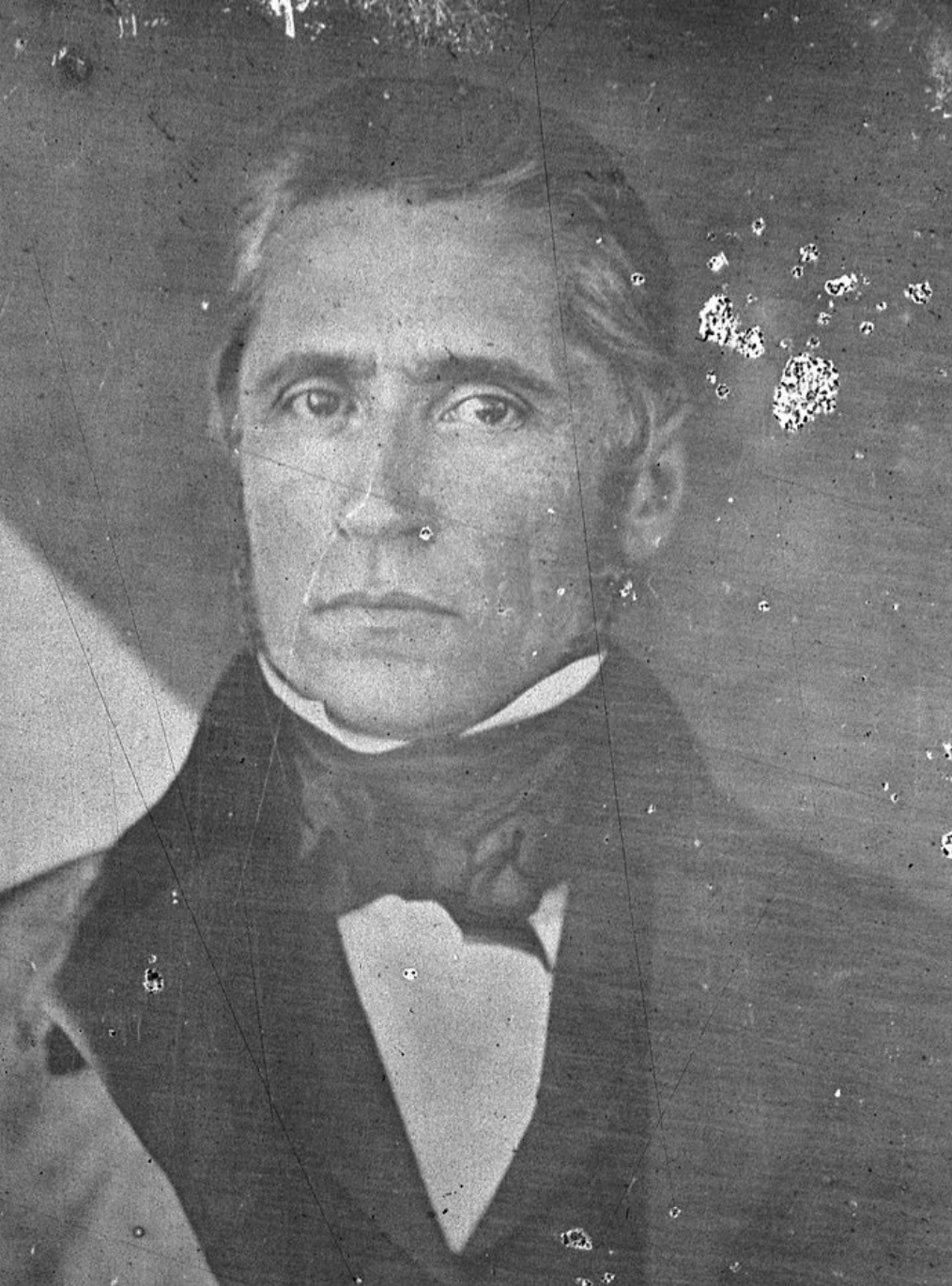
Jan Matejko, Chrzest Polski

Jan Matejko, Stańczyk w czasie balu na dworze królowej Bony wobec straconego Smoleńska

Jan Matejko, Hołd pruski

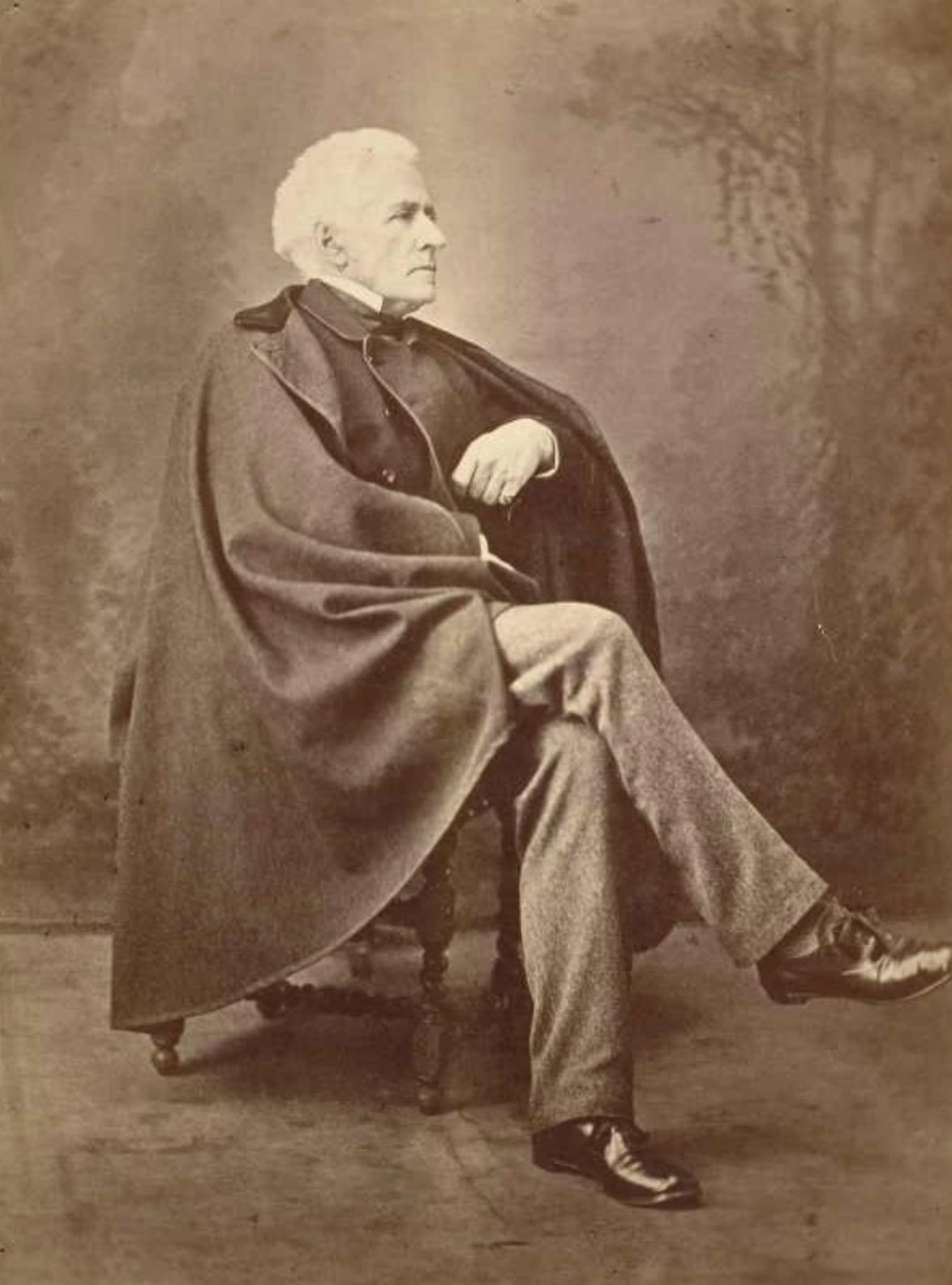

Paweł Edmund Strzelecki – był pierwszym Polakiem, który w celach naukowych okrążył świat. Odwiedził wszystkie kontynenty oprócz Antarktydy.

Urodził się 20 lipca 1797 r. w Głuszynie pod Poznaniem, zmarł 6 października 1873 r. w Londynie. Od dzieciństwa marzył o podróżach. Celem jego pierwszych wypraw, sfinansowanych prawdopodobnie spadkiem po zmarłych rodzicach, była zachodnia Europa: Austria, Czechy, Szwajcaria, Włochy i Dalmacja. We Włoszech poznał księcia Franciszka Sapiehę, który powierzył mu zarządzanie swoim wielkim majątkiem Bychowiec pod Mohylewem. Strzelecki wykonywał tę pracę ponoć znakomicie, zbierając w ten sposób kapitał na zamierzone podróże. Zmarły w 1829 roku książę Sapieha pozostawił podróżnikowi w spadku ogromną kwotę, która pozwoliła na sfinansowanie późniejszych wypraw.

Jego podróż dookoła Ziemi rozpoczęła się w 1834 r. Najpierw badał tereny dzisiejszych Stanów Zjednoczonych, Kanady i Meksyku – nad jeziorem Ontario odkrył do dziś eksploatowane złoża rud miedzi. Kolejne badania prowadził w Ameryce Południowej: w Brazylii, Urugwaju i Chile. Kolejnymi eksplorowanymi przez Pawła Edmunda Strzeleckiego rejonami były Polinezja i Hawaje oraz Australia, Nowa Zelandia i Tasmania.

Paweł Edmund Strzelecki

Tam również dokonał wielu odkryć: badał Wielkie Góry Wododziałowe, a najwyższy szczyt kontynentu australijskiego nazwał Mount Kościuszko, na cześć przywódcy insurekcji z 1794 r. Odkrył i nazwał także najżyźniejszy rejon rolniczy Australii – Gippsland.

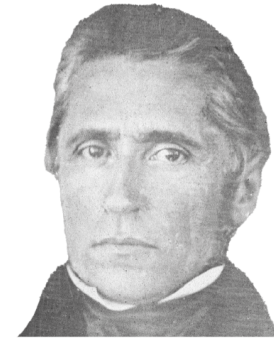
Po powrocie do Europy w 1843 r. opublikował wyniki swoich badań. Ostatecznie osiadł w Zjednoczonym Królestwie, gdzie został członkiem prestiżowych towarzystw naukowych.

Zapamiętany został także dzięki swojemu zaangażowaniu w zwalczanie głodu w Irlandii, która dotknięta została w latach 1845 -49 ogromną klęską głodu, spowodowanej m.in. zarazą ziemniaczaną. Strzelecki stanął wtedy na czele komitetu pomocy dla głodującej Irlandii. Za swoje zasługi został odznaczony przez królową Wiktorię, a Irlandczycy wpisali go do galerii bohaterów narodowych.

Strzelecki umarł 6 października 1873 roku w Londynie na raka wątroby. Został pochowany na cmentarzu Kensal Green. W 1997 roku prochy Pawła Edmunda Strzeleckiego zostały sprowadzone do Polski i złożone w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan w podziemiach Kościoła św. Wojciecha w Poznaniu

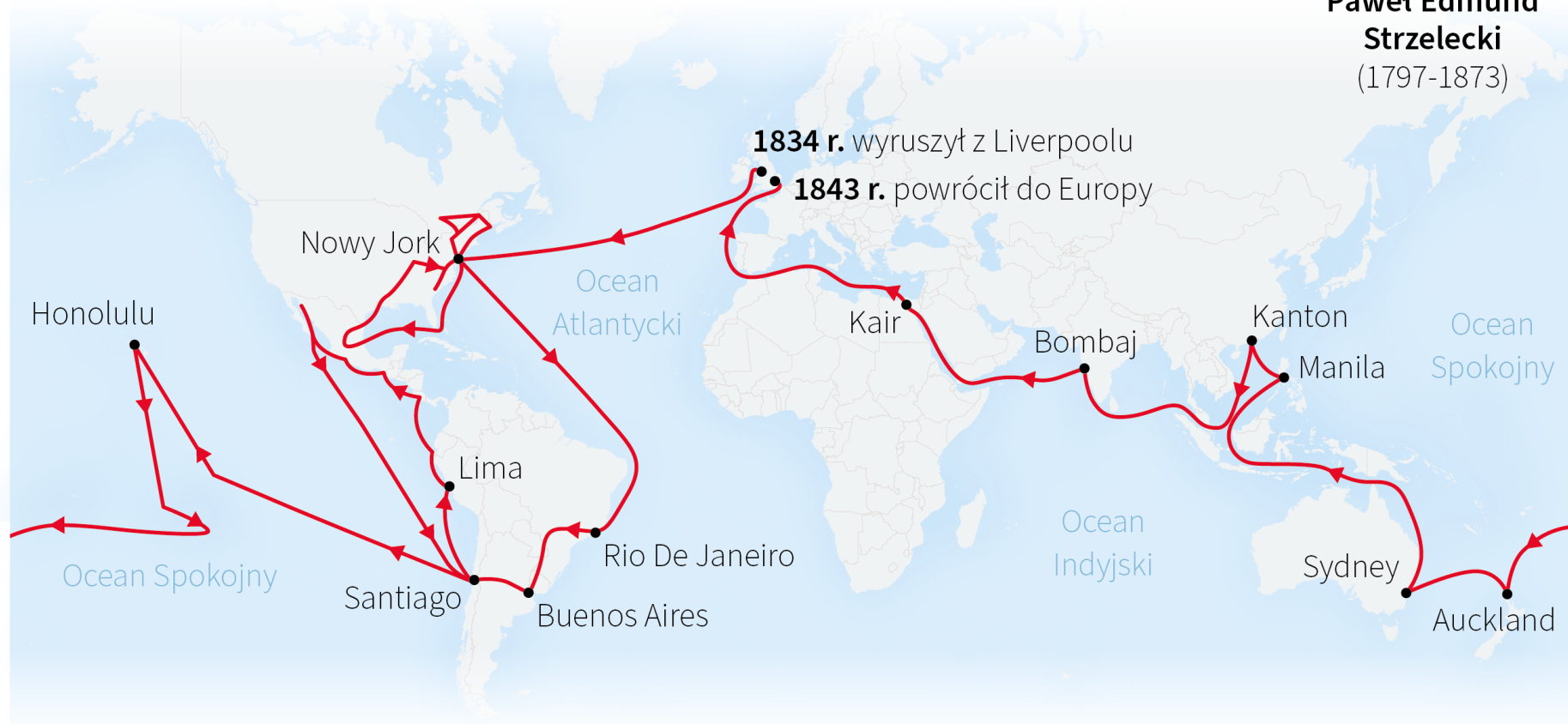
Pierwszy Polak, który okrążył świat

Paweł Edmund Strzelecki jako pierwszy Polak indywidualnie okrążył świat w celach naukowych i odwiedził wszystkie kontynenty oprócz Antarktydy. Odkrywał i badał złoża surowców naturalnych, prowadził badania geologiczne i obserwacje meteorologiczne. W Australii nadał najwyższemu szczytowi nazwę Góry Kościuszki, a jego nazwiskiem nazwano ponad 20 miejsc na tym kontynencie.

Paweł Edmund Strzelecki
(1797-1873)

TRASA PODRÓŻY STRZELECKIEGO DOKOŁA ŚWIATA

Uwaga: współczesne granice państw

Źródło: Strzelecki's World Route, mtkosciuszko.org.au, fot. Biblioteka Stanu Nowa Południowa Walia (Australia)

Pomnik Pawła Edmunda Strzeleckiego w australijskim Jindabyne i tablica upamiętniająca Strzeleckiego w Dublinie

Aleksander Fredro – najbardziej znany jako komediopisarz, jeden z do dziś najczęściej wystawianych polskich autorów sztuk teatralnych. Urodził się w Suchorowie pod Przemyślem 20 czerwca 1793 roku w bogatej rodzinie szlacheckiej, niegdyś senatorskiej. Już jako szesnastolatek wstąpił do Armii Księstwa Warszawskiego i aż do 1814 roku był oficerem wojsk napoleońskich dostępując się rangi kapitana – oficera ordynansowego w sztabie cesarza. Walczył pod Dreznem i Lipskiem, uczestniczył w wyprawie pod Moskwę, z rosyjskiej niewoli zbiegł w przebraniu wieśniaka. W kampanii napoleońskiej Fredro został odznaczony Virtuti Militari i Legią Honorową.

Po powrocie do ojczyzny zamieszkał w rodzinnym gnieździe - Beńkowej Wiszni, gdzie wraz z bratem Maksymilianem przez dobrych 10 lat gorliwie pracował na miano miejscowego awanturnika. *Fredry chodzili na głowach i nie można się było nigdzie obrócić, żeby się nie natknąć na Fredrę. [...] a do tego jeszcze i takie wiersze pisali, że nawet starszym uszy od nich trzeszczały* - pisał Zygmunt Kaczkowski, naoczny świadek wypadków. Romans z Zofią Skarbkową, żoną jednej z najbardziej wpływowych postaci ówczesnej Galicji - Stanisława Skarbka - zakończył się skandalem i rozwodem z pierwszym mężem - rzeczą w owych czasach niesłychaną. Fredro starał się o Zofię aż dziesięć lat, ożenił się z nią i było to małżeństwo bardzo szczęśliwe.

Portret Aleksandra Fredry, akwarela Henryka Rodakowskiego

Fredro był samoukiem. Sam o sobie pisał: "Nigdy mi się nad książką nie zmarszczyło czoło, trąbka myśliwska w kniei była moją szkołą". Zaczął tworzyć jako dojrzały mężczyzna, po trzydziestce. W tym wieku ustatkował się - dawny awanturnik został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, posłem Galicyjskiego Sejmu Krajowego, członkiem Lwowskiej Rady Narodowej i Akademii Umiejętności. Pod koniec życia Fredro, choć niemłody i schorowany, objął dowództwo kampanii polskiej w czasie Wiosny Ludów. Jako deputowany do Sejmu Stanowego zajmował się sprawami teatrów i bibliotek Ossolińskich.

Umierając 15 lipca 1876 roku we Lwowie zostawił swojemu synowi dokładne instrukcje, w jakim porządku mają być wydawane jego dzieła i wedle jakich zasad wystawiane. Był świadomy, że zainteresowanie jego twórczością z upływem lat będzie rosnąć, a nie maleć.

Dzisiaj najbardziej znany jest jako komediopisarz, ale Fredro uprawiał także inne formy literackie. Jest autorem znakomitego pamiętnika "Trzy po trzy", pisanego językiem swobodnej gawędy. Pamiętnik jest nieocenionym źródłem wiedzy o epoce i samym autorze.

Pod koniec życia napisał "Zapiski starucha. Też trzy po trzy" - zbiór przysłów, sentencji i przypowieści, w których z perspektywy przeżytych lat gorzko ocenia naturę ludzką i społeczeństwo.

Fotografia Aleksandra Fredry

Pisał też opowiadania, wiersze i poematy. Szczególne miejsce zajmują jego bajki, które weszły do obiegu kulturalnego: *Osiołkowi w żłoby dano, Małpa w kąpielu, Paweł i Gaweł*.

Jego komedie wypełniają sarmaci, lichwiarze, wojskowi różnych stopni, hulaszcy młodzieńcy i blagierzy, sentymentalne panienki i wyrachowane damy, sługi różnego autoramentu... Fredro wyśmiewa ich wady, punktuje słabości, ale czyni to Jowialnie, z humorem, ale bez zjadliwej ironii. Nie przekreśla swoich bohaterów, ale prowadzi ich, często drogą wielopiętrowych intryg, do finałowego happy endu.

Na siłę oddziaływania utworów Fredry składa się, obok tych wyrazistych postaci także brawurowy, bardzo gęsty humor sytuacyjny i językowy. Komedio pisarz w mistrzowski sposób łączy trzy komizmy, a znakomity fredrowski język spaja je w jedno, dając efekt wciąż atrakcyjny, pomimo upływających 205 lat od jego debiutanckiej sztuki „Pan Geldhab” i 190 lat od ukończenia jego sztandarowej „Zemsty”. Jest to język niezwykły: większość komedii pisana jest wierszem, a wiersz ten – często tak wyszukany, jak 8-zgłoskowy trochej w „Zemście” – płynie tak gładko, jak mowa potoczna, pozbawiona jakiegokolwiek przymusu i rygorów.

Act 4. sc. 1.

Przebieg jak z przeszłości (z przeszłości) /

Scena 1.

Czesnik świeci Papkin świeci Mactawa przy drzwiach.

Papkin. A gdzie tyś tu tak się czeje!
Ludzie idą, tyś tu stoją -
Aż ci to do bycia nie ma,
Diabłem grubszą, w ławie w prawo,
Ludwie czeje - księ daj wina,
A starość - wypchła ślina.
Pod obywateli czeje z czoła,
Aż ci nie dajcie przyjadła?

Czesnik. Ja, bo nie widział -

Papkin. Aż! widział?

Gracho?

Czesnik. Gracho z tyłu wstąpił?

Papkin. Z tyłu, z przodu, nie nie aniały,
Dobry ogłoco wzięcie strasny.

Czesnik. A to brzochno...

Papkin. Nicinańcej,
Brzochnońce trzoda była,
Aby walczyć z sobą wzię.

Czesnik. Mactawo kłamięca Mocium Panie!

Papkin. Tyłko słuchaj, słuchaj waro:

Chciałem

Chciałem zdobyć swatowanie,
Lecz obcoy tem tak zarzarto,
Tem się znalazł z drugiej strony;
Przycisnęły, otoczony,
Mularzami, pachotkami
Majdukami, Papkami,
A króć kłocić jak się zwina;
Jak dwóch chwycę za cępygoc;
Dalej wawa młynka z niemi;
Jak cękami w koto młocę,
Po docięciu ich na ziemi,
Jak się byłko raz obroca;
Tak mi rosta w ciężi mogiła,
A gdy z murem równa była,
Otworzyłem obie dłonie,
Z Anan, tem na tej stronie;
Lecz co jarać...

Czesnik. Ty! do warła!

Papkin. Podziwienia, racco jest warła,
Ke uniośtom z sobą jencia;
Teraz Panie, cękam wienca;

Czesnik. / obaczywszy Mactawa: /
Cóż to znaczą?

Papkin. / scierając czoło: / Kominfarca
Pana Mactawa w języcu wziętom...

Czesnik

Rękopis „Zemsty” Aleksandra Fredry

Mikołaj Kopernik – portret z Sali Mieszczańskiej w Ratuszu Staromiejskim w Toruniu z 1580 r

Mikołaj Kopernik – to jedna z najbardziej fascynujących postaci okresu renesansu. Znany jest przede wszystkim jako „twórca” teorii heliocentrycznej, która dała początek współczesnym poglądom na budowę świata, ale był też filozofem, matematykiem, lekarzem, prawnikiem, ekonomistą, inżynierem, a nawet strategiem. Ma na swoim koncie przekłady dzieł literackich i naukowych. Prawdziwy człowiek renesansu.

Urodził się 550 lat temu, w Toruniu 19 lutego 1473 r. Był jednym z czworga dzieci wywodzącego się z Krakowa kupca Mikołaja Kopernika i Barbary z domu Watzenrode. Miał dziesięć lat, gdy zmarł jego ojciec. Osieroconą rodziną zaopiekował się brat matki – Łukasz Watzenrode, przyszły biskup warmiński. Dzięki niemu wraz z bratem Andrzejem otrzymali gruntowne wykształcenie. Studiował w Akademii Krakowskiej w czasie, gdy na uczelni największy rozkwit przeżywała astronomia. Wyniósł stąd także szeroką wiedzę humanistyczną. Następnie studiował w Bolonii we Włoszech prawo i medycynę, a dodatkowo zajmował się matematyką i astronomią. W 1500 r. odbył praktykę prawniczą w kancelarii papieskiej w Rzymie. W 1503 r. uzyskał w Ferrarze dyplom doktora prawa kanonicznego. Jednocześnie ukończył studia medyczne w Padwie.

Pomnik Mikołaja Kopernika w stroju żaka w Krakowie przed Collegium Novum wg projektu Cypriana Godebskiego

Po tak wszechstronnych studiach Mikołaj wrócił na Warmię, która w latach 1466-1772 należała do Korony Polskiej. Biskupem warmińskim od 1489 r. biskupem był Łukasz Watzenrode. Pierwsze lata swojego pobytu na Warmii Mikołaj spędził więc u wuja na dworze biskupim w Lidzbarku Warmińskim jako jego osobisty sekretarz i lekarz. Tutaj stworzył *Zarys podstaw astronomii*, będący szkicem jego teorii. Przetłumaczył też z greki na łacinę *Listy obyczajowe, sielskie i miłosne* Teofilakta Symokatty. Zostały one wydane w 1509 r. w Krakowie, a zadedykował je Mikołaj wujowi – biskupowi Łukaszowi Watzenrode. Wkrótce potem opuścił dwór w Lidzbarku i udał się do swojej kanonii we Fromborku, gdzie już wcześniej otrzymał kanonię. Zapewniało to Kopernikowi dostatni byt, ale wiązało się z licznymi obowiązkami. Najważniejsze dotyczyły organizowania służby bożej, dbałości o katedrę i otaczające ją mury, administrowanie dobrami. Kopernik w ciągu swojego ponad trzydziestoletniego pobytu na Warmii był kanclerzem, wizytatorem, przełożonym kasy aprowizacyjnej, administratorem dóbr kapituły, posłem, opiekunem stołu kapituły, przełożonym kasy budowlanej, urzędnikiem do spraw nadzoru nad uzbrojeniem warowni fromborskiej, urzędnikiem odpowiedzialnym za nadzór nad wykonywaniem testamentów. Reprezentował kapitułę podczas negocjacji z Zakonem Krzyżackim w sprawie zwrotu Braniewa. Był też czynnym lekarzem, dogląającym szpitala i wzywany do moźnych.

Pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie autorstwa Bertela Thorvaldsena

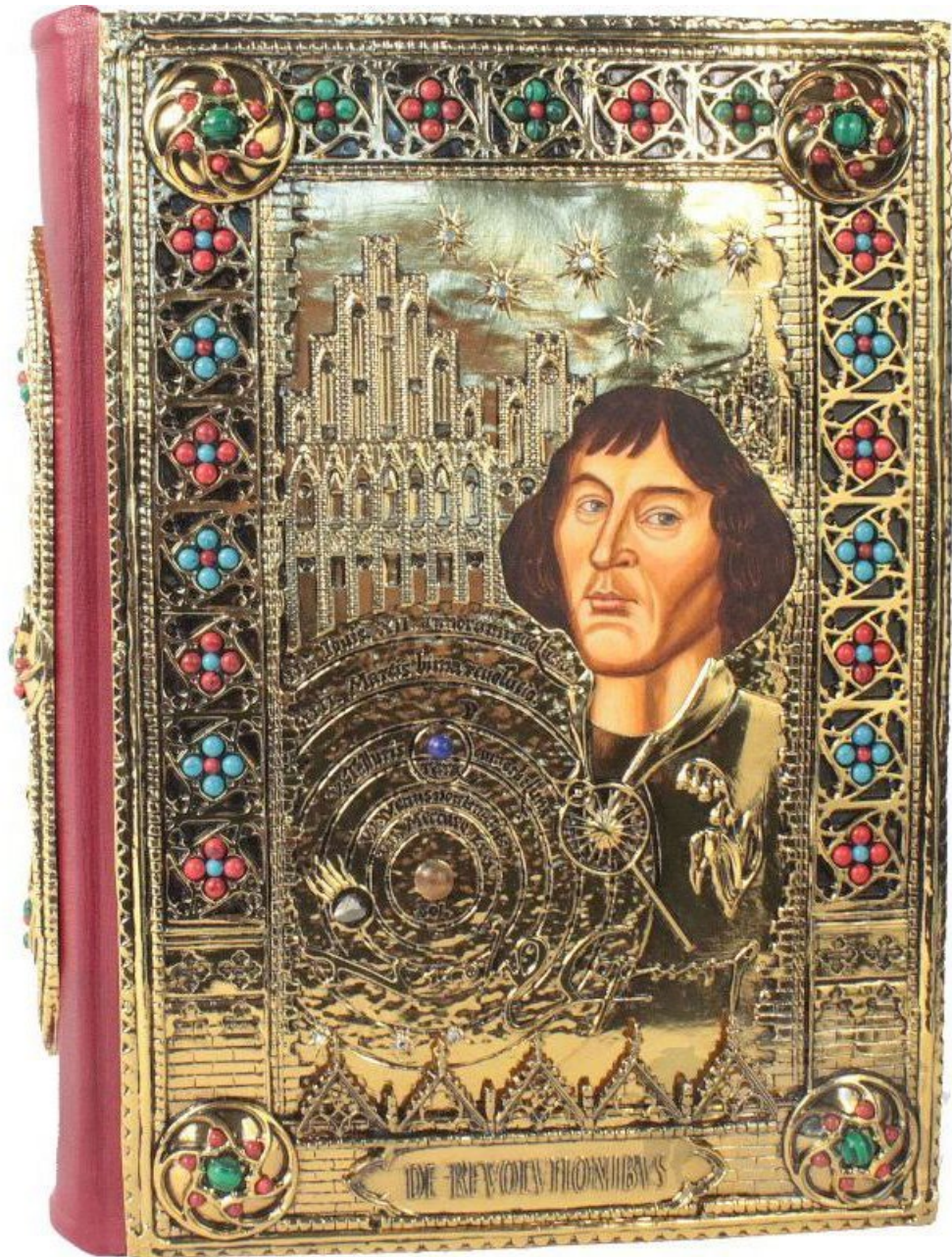
Urząd administratora dóbr kapituły miał swoją siedzibę w Olsztynie. Kopernik, sprawując ten urząd w latach 1516-1519, odbył około 60 podróży do warmińskich wsi, zasiedlając osadnikami puste ziemie kapituły. W 1521 r., również jako administrator, organizował obronę Olsztyna przed wojskami krzyżackimi. Dobrze znał Warmię i angażował się w życie gospodarcze i polityczne Prus Królewskich. W latach 1510-1512 sporządził mapę Warmii i zachodnich rubieży Prus Królewskich. Współpracował z Bernardem Wapowskim przy sporządzaniu mapy Królestwa Polskiego i Litwy. Za rewolucyjny w owym czasie uchodził jego traktat o „psuciu” pieniądza, który doprowadził do reformy systemu monetarnego w Prusach, a także w Polsce.

Równoległe przez cały czas prowadził obserwacje nieba, obliczenia i pisanie dzieła, które zawierało nowe spojrzenie na budowę świata. Sam skonstruował instrumenty do obserwacji. Wykonał je z drewna jodłowego, wzorując się na przyrządzie antycznym. Najprostszym przyrządem był kwadrant, którym mierzył kątową wysokość Słońca nad horyzontem. Do dokładniejszych pomiarów używał trójkąta paralaktycznego, zaś do obserwacji gwiazd najbardziej skomplikowanego – astrolabium sferycznego (sfery armilarnej). Przyrządy te ustawiał w przylegającym do jego kanonii ogrodzie na dobrze wypoziomowanej płycie – pavementum.

Swoje główne dzieło *O obrotach* (łac. *De revolutionibus*) ukończył w 1530 r., długo nie mógł się jednak zdecydować na jego opublikowanie. Stało ono bowiem sprzeczności z oficjalną doktryną – nie tylko Kościoła katolickiego. Z jego teorii naigrawał się i potępiał ją np. Marcin Luter. Dopiero przybyły do Fromborka w 1539 r. Jerzy Joachim zwany Retykiem, namówił Mikołaja do wydania dzieła drukiem. Najpierw Retyk opublikował jednak w 1540 r. w Gdańsku *Opowiadanie pierwsze* (łac. *Narratio prima*), które propagowało teorię heliocentryczną. Rok później opuścił Prusy, zabierając ze sobą gotowy rękopis *O obrotach*. Księga ukazała się drukiem w 1543 r. w Norymberdze. W tym samym roku, prawdopodobnie 21 maja (nie mamy całkowitej pewności co do daty dziennej), Kopernik zmarł we Fromborku. Mikołaj Kopernik opatrzył swoje dzieło przedmową, ale wydawca pominął ją i – pomimo protestów Retyka - zamieścił własną, w której przedstawiał teorię Kopernika jako nie do końca udowodnione hipotezy. Nie zmieniło to faktu, że od tej pory jednak żaden uczony zajmujący się astronomią nie mógł pozostać obojętny wobec teorii heliocentrycznej. Mikołaj Kopernik zmarł we Fromborku 24 maja 1543 roku.

Rękopis „De revolutionibus”

Reprint pierwszego wydania De revolutionibus w jubilerskiej oprawie

Autograf Kopernika, to najcenniejszy manuskrypt znajdujący się w Polsce. Od roku 1956, przechowywany jest w niedostępnych dla publicznego wglądu zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej.

To dzieło życia Mikołaja Kopernika zawierające wykład teorii heliocentrycznej. Napisane zostało własnoręcznie przez Mikołaja Kopernika w grece oraz łacinie, pismem zwanym kursywą humanistyczną. Jego teoria była rewolucją nie tylko w astronomii, ale dla całego postrzegania miejsca człowieka we Wszechświecie, ze skutkami filozoficznymi, religijnymi, a nawet politycznymi. Dzieło początkowo przyjęte z dużym zainteresowaniem przez hierarchów kościoła i uniwersyteckich, w 1616 zostało jednak wpisane na indeks ksiąg zakazanych, jako zagrażające ówczesnemu światopoglądowi.

W roku 1999 został wpisany na listę UNESCO "Pamięć Świata".

23 marca 2017 roku miejsce miała 50. rocznica wydania wszystkich prac Mikołaja Kopernika po polsku. Z tej okazji Dom Emisyjny Manuscriptum wydał reprint „Autografu Kopernika DE REVOLUTIONIBUS” w oprawie jubilerskiej (99 egzemplarzy). Oprawa obciążnięta jest ręcznie barwioną skórą kozłą, a do jej ozdobienia wykorzystano 24-karatowe złoto, srebro, ponad 300 kamieni jubilerskich oraz fragment prawdziwego meteorytu Muonionalusta, który spadł w Skandynawii w 1906 i liczy sobie prawie 4,5 miliarda lat.

Jan Matejko,
*Astronom Kopernik, czyli
rozmowa z Bogiem, 1873,*
fot. Muzeum Uniwersytetu
Jagiellońskiego